

פרי ביכורים

חידושי הלכה והגות משולחנו של מורינו הגאון רבי יצחק מאיר הגר שליט"א

רב ומו"צ דקהילת חניכי הישיבות רמת בית שמש ב'

י"ל ע"י מכון תורה ברמה רמב"ש ב' הערות ושאלות pribicurim100@gmail.com

ל.ה.ו- פרשת בחוקותי תשע"ח

זמן פטירת שמואל הנביא וחשיבות התפילה על ציונו הק'

בהיותי בתפילה על ציון קדשו של שמואל הנביא ע"ה לרגל יום הילולא דיליה חשבתי לברר את זמן היא"צ שלו, ומקום קבורתו ידוע שמסוגל לתפילה כידוע וכפי' רש"י בריש יואל, עה"פ יואל בן פתואל הוא שמואל הנביא שפיתה להשי"ת בתפילתו, ונאמר (שמואל א, יב) גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם. וז"ל התפארת שלמה לקוטים שמואל א', כי אמרו חכז"ל כי שמואל הנביא ע"ה אחרי פטירתו לא נסתלק למדורתו כבוד לג"ע רק תמיד עומד על מזוזות היכל ה' למעלה להתפלל על ישראל וזש"נ וישב שם שמואל עד עולם כמשמעו. והנה זה השבח שנאמר בו משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם שהשוהו הכתוב למשה ואהרן שהם עומדים כל הימים לישראל כנודע ואמר הכ' כי גם שמואל הנביא כמוהם וז"ש קוראים אל ה' לשון הוה תמיד קוראים אל ה' עבור בני' והוא יענם. וכן רמזו בזה כבואכם העיר ירושלים שלמעלה כן תמצאון אותו תמיד שעומד ומתפלל עליכם כל הימים כנ"ל. עכ"ל. אמנם מש"כ דבר זה בשם חז"ל, מקור הדברים הוא משבחי ר' חיים וויטאל שראה בחלום מקום פנוי בג"ע ואמרו לו שזה מיוחד לשמואל הנביא רק שהוא לא יושב בו ועומד על מזוזת היכל ה' להתפלל על גאולת ישראל. עכ"ל. הרי ששמואל הוא הבעל תפילה של עם ישראל, ונקוה שזכינו שהתקבלו תפילותינו באהבה וברצון.

והנה בשלחן ערוך או"ח סי' תקפ סעיף ב' כ' וז"ל, בכ"ח בו (באייר) מת שמואל הנביא וכ' על זה המגן אברהם דבמגילת תענית כ' בכ"ט בו, והובא במ"ב ס"ק ה.

והנה הגמ' במס' ר"ה יח. אומרת, ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל, מאי עבדייהו? אמר רב יהודה אמר רב: כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים.

וז"ל המדרש בילקו"ש על שמואל א' רמז קלד, ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל, עשרה הימים מאי עבדייהו אמר רב יהודה אמר רב כנגד י' לגימות שנתן נבל לעבדי דוד. רב נחמן אמר רבה בר אבוב כנגד עשרת ימי התשובה. א"ר חנינא מת ליום אחד מיתה של זעף, לשנים מיתה של בהלה, לשלשה מיתה של מגפה, לארבעה מת בהכרת, לחמשה מיתה חטופה, לששה מיתה האמורה בתורה, לשבעה מיתה של חבה. מכאן ואילך מיתה ביסורין, תלה לו הקדוש ברוך הוא ז' ימי אבלו של שמואל הצדיק שלא יתערב אבלו באבלו של צדיק ועשה שלשה ימים ומת במגפה. עכ"ל.

וכ' רש"י בשמואל א פרק כה פסוק לח ויהי כעשרת הימים - שבעת ימי אבלו של שמואל תלה לו הקדוש ברוך הוא שלא יתערב אבלו בשע אבלו ואחר כך חלה ג' ימים ומת כענין שנאמר ויגוף ה' את נבל ואמר מר חלה שלשה ימים ומת זו היא מיתת מגפה ורבותינו אמרו אלו עשרת ימי תשובה שהמתין לו הקדוש ברוך הוא שיחזור בתשובה ויש אומרים כנגד עשר לגימות שנתן נבל לעבדי דוד ששלח לו דוד עשרה נערים והאכילן.

וז"ל הכף החיים שם סק"י, והרוח חיים (ר"ח פאלאג'י) והיפה ללב (מר' יצחק פאלאג'י) ח"ב סי' תקפ' או' ד כתבו דמפירש"י בשמואל א' פכ"ה פסוק ח משמע שהיה בערב ר"ה שהוא כ"ט באלול, וכתב שם הר"ח דבקושטא יע"א עושין הילולא בכ"ח אייר כמו יום ל"ג לעומר. יעוי"ש.

הרי שיוצא מהמדרש שם ורש"י זה שאבלו של שמואל היה בערב ר"ה או בר"ה (שכך מסתבר כי אם היה בערב ר"ה הרי ר"ה מבטל שבעה כמו רגל).

וכ' הערוך לנר על מס' ר"ה שם, בגמרא אלו עשרה ימים. מזה משמע שנבל מת אחר יום הכפורים ולפ"ז פליג רבה בר אבוב אמה דאיתא במדרש כתיב ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל וסמך ליה ואיש במעון אמר הקדוש ברוך הוא הכל צווחין וטופחין על מיתתו של צדיק והרשע זה יושב ועושה מרזיחין, והלא שמואל מת כ"ח אייר כדאיתא במגילת תענית ואיך שייך שע"ז נענש נבל אחר עשרת ימים שמהפסוק נראה דעשרת ימים אלו היה מיד אחר שעשה משתה ומרד בדוד ואפילו נימא שהספד של כל ישראל משך עד סמוך לר"ה ואז עשה נבל המשתה מ"מ יש מדרש אחר שנראה בפירוש שמת נבל סמוך למיתתו של שמואל דאיתא במדרש תלה לו להקב"ה ז' ימי אבלו של שמואל הצדיק שלא יתערב אבלו באבלו של צדיק ועשה שלשה ימים ומת בהכרת עכ"ל. מיהו המדרש הזה בלא"ה פליג אגמרא דידן שהרי נתן טעם לעשרה ימים שלא הוזכר כאן.

ובשו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן ד כ' וז"ל, והדבר באמת לפלא שלא נמצא מי שיאמר כן שישנה כאילו דעה ג' דלא כהמחבר ודלא כהמג"א אלא דלא מת בכלל באייר כי אם בער"ה או בר"ה. והנה בהתבונני בדיוק לשונו של הירושלמי בזה, נראה דאין קושיא, דז"ל הירושלמי בפ"א דביכורים שם: רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן לעשרת ימים אין כתיב כאן אלא כעשרת הימים, תלה לו הקדוש ברוך הוא עשרה ימים כעשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים שמא יעשה תשובה ולא עשה עכ"ל, וכפי נוסחא זאת שבירושלמי אין כל הוכחה מהירו' הזה שמפרש שזה היה באמת בימים אלה של עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ, ואפשר שפיר לומר שפירש שזה היה בכ"ח או בכ"ט אייר שאז מת שמואל הנביא ככתוב בשו"ע ובמג"א, אלא דהקב"ה המתין לו לנבל עשרה ימים כפי שזה דרכו של הקדוש ברוך הוא להמתין במספר ימים כאלה כשדן את העולם בר"ה וביוה"כ, ומדויק זה מאוד בלשון הירושלמי, דתלה לו הקדוש ברוך הוא כעשרת ימים שבין ר"ה ליוה"כ, בכ"ף הדמיון, והיינו כנז', אבל לא שזה היה ממש בימים ההם, ואתי שפיר לפי"ז ממילא גם הדרשה הקודמת שבירושלמי שם דאיתא שתלה לו הקדוש ברוך הוא שבעת ימי אבלו של שמואל שלא יתערב אבלו עם הצדיק וכו', והיינו מפני שזה היה שפיר למעשה בסוף אייר, והירושלמי לא ס"ל כדרשת חז"ל אחרת שמובא במקו"א שמעשה נבל היה בער"ה או בר"ה, ומדרשים חלוקים המה בזה, כפי שמצינו בכזאת בהרבה מקומות. עכ"ל.

הרי שיוצא מכל הנ"ל, דבמגילת תענית איתא בכ"ט באייר כמובא במג"א, והמג"א כ' בהקדמה לסי' תקפ שיש ללכת אחרי המגילת תענית כי משם יצאו שרש הדברים. עכ"ל. אמנם יש דעות אם כל הזמנים במג"ת הם מדברי התנאים או שנכתבו אח"כ אך כך היא דעתו של המג"א.

דעה שניה, המובא בטור ובהרבה ראשונים קודם לכן כהבה"ג ובסדר רב עמרם והממחז"ו ובסידור רש"י ועוד וכך כ' גם השו"ע דמיתת שמואל היתה בכ"ח באייר. וכ"כ בס' דרכי שלום מנהגי בית א-ל או' נח שנהגו ללמוד בליל מ"ג לעומר ליל פטירת שמואל הנביא שזה יוצא בליל כ"ח באייר. וכך נהגו מקדמת דנא כל חכמי ירושלים וכפי שהאריך בדבר בס' חבת ירושלים.

דעה שלישית, בירושלמי במס' ביכורים כשלהצי"א אינו מוכרח, אך לדעת הילקו"ש ועוד המובאים לעיל הרי שפטירת שמואל הנביא היתה או בערב ר"ה או בר"ה, אך לא בסוף חדש אייר. וכמו שכ' האחרונים הנ"ל וכ"כ בס' מלאכת הקדש לר"א פלעקלעש בסוף פרשת תולדות.

ובקובץ וילקט יוסף להרב יהוסף שווארץ בקובץ י"ג שנת תרע"א כ' הרב שלו' לייב אייזנבך מירושלים וז"ל, ולפיענ"ד אין מוכרח לומר שיש מחלוקת במיתת שמואל הנביא ע"ה דפליגו שם בר"ה רק אמיתת נבל דלמ"ד דהנך יו"ד ימים כנגד עשר לגימות ס"ל דמת נבל בסיון וס"ל כהמדרש הנ"ל וכדי שלא יתערב אבלו עם אבלו על שמואל הנביא וכו' ולאידך מ"ד שם ס"ל דהוי רחוק ממיתת שמואל הנביא ומה שהמתין לו הקב"ה משום שהי' יו"ד ימי תשובה ומנהג ישראל הוא אליבא דכ"ע. עכ"ד. ולפי הסברו אין שום מחלוקת בענין זה ובודאי ששמואל

הסתלק בסוף אייר. וכהסברו כ' גם הגאון ר' יחיאל אברהם זילבר זצ"ל בספרו בירור הלכה או"ח תנינא על סי' תקפ גם כ' שם באריכות לברר שהיא"צ האמיתי הוא ביום כח באייר ולא בכ"ט וכי שיבוש נפל בספר מגי"ת בענין זה. יעוי"ש.

זכותו הגדולה של שמואל הנביא תגן עלינו

פרשת בחוקותי

אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה

הגמ' במס' מגילה לא. אומרת, תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא? אמר אביי ואיתימא ריש לקיש: כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא? - אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן: ובעצרת על פירות האילן.

וקשה, וכי טו בשבט וא' ניסן וא' אלול אינם ר"ה כמובא בריש מס' ר"ה, ומדוע השתנה עצרת שנקראת ר"ה לגבי האדתכלה שנה וקללותיה יותר מהם.

והנראה בזה, שהתורה ועמלה הם יסוד כל הבריאה ולולא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, ולפי ערך הקושי שיש בעמלה של תורה כך גדולה זכותה יותר ויותר, וביום העצרת בו שמחו עליונים ותחתונים בקבלת תורה מסיני תלויה בה כל חיינו.

ובזה נראה לבאר כוונת האר"י ז"ל בשה"כ שכ', שכל הוראת חיי האדם בשנה תלויה בלימוד הלילה הזה. והקשו על כך, דהא בר"ה נידונים על החיים והמות, והנראה לבאר הוא, שבחיים יש שני חלקים, יש את חלק החי שבחומר ויש את החי שבנשמה, חיות וחיבור לעליונים, ופשוט, אמנם בר"ה ספרי חיים ומתים פתוחים לפניו, ונגזר מי יחיה ומי ימות, אך בשבועות נגזר מי יהיה קשור לעץ החיים, וחי בהם חיות נפשית חיי אמת, ולשון האר"י ז"ל שם שמי שלא ישן ויעסוק בתורה כל הלילה מובטח שישלים שנתו, והוא כי הדבקות בחי החיים ביום זה ממשיכה חיים לכל השנה וממילא הדבוק בחיים נצחיים לא ימות, וההיפך לא כתוב כי זה נגזר בר"ה על חיי הגוף.

וביום זה עלינו להודות להשי"ת על היותנו חיים עם מקור החיים ומתחברים עימו על ידי עסק התורה כי יום זה מתחדשת בו מידי שנה בשנה עוד הפעם

קבלת התורה מחדש וכמובא בהקדמת הזוה"ק שם בדף ח. על גודל ענין הלימוד ועסק התורה בליל שבועות ועל זכייתנו במה שכל מליארדי הבריות שבעולם לא זכו. וההרגשה ביום זה ובזמן קריאת עשרת הדברות כמובא בס' יוש"ה שיש להגביר כל מיני הרגשות כאילו אנו עומדים בהר סיני ומקבלים את התורה, הרי שחובתינו לחדש ולהתחדש ולקבל מחדש כאילו עומדים ברתת וזיע לפני הבורא עולם ומקבלים על עצמינו שוב ושוב באמירת נעשה ונשמע, ואז מתחדשת גם קבלת בורא עולם אותנו לעם סגולה וכל' הזוה"ק שם, בכל יומי שתא אקרי אל והשתא (בחג השבועות) דהא עאלת לחופה אקרי כבוד, ואקרי אל, יקר על יקר, נהירו על נהירו, ושלטנו על שלטנו, כדין בההיא שעתא דשמים עאל לחופה ואתי ונהיר לה, עכ"ל. שמחת יום זה כתואר כלה מאד נתעלה בקבלת התורה.

ומובן א"כ שזהו יום הדין הרוחני שבו תלוי ר"ה שהוא יום הדין לחומר ולכן יש לכלות בו את הקללות ולהתחיל בו את הברכות, וראיתי מובא בארץ צבי להרה"ק מקוז'גלוב זצ"ל (פר' נשא) שכתב לבאר דבב' הקריאות דפר' בחוקותי ודפרשת כי תבא יש ג"כ ענין של תכלה שנה וקללותיה בעצם קריאתם, ויש ג"כ בחינה של תחל שנה וברכותי, בפר' נשא שהיא מיד אחרי שבועות יש בחינה של תחל שנה וברכותי כיון שיש בה ברכת כהנים, וגם בפר' כי תבוא יש בחינה זו כי אחרי ר"ה קורים פר' וזאת הברכה שהיא ברכות ואי' בזוה"ק (ח"ב קמ"ב ע"א) דגזר הדין הוא בשמיני עצרת, וא"כ קודם לזה כבר יש תחל שנה וברכותי עכ"ד ודפח"ח.

וחשבתי להוסיף, דמיד אחרי קבלת התורה קוראים נשא המתחילה בפסוק נשא את ראש בני גרשון גם הם וכו', בני גרשון הנושאים את האהל והיריעות כמבואר בכל המפרשים שהם פחותים בעבודה מקהת נושאי הארון ומבני מררי נושאי היריעות, ומורה לנו שעל ידי התורה אפי' הפחותים שבישראל מגיעים לנשיאות ראש, והיינו בני גרשון המגורשים מלהיות מחוברים לארון ולנושאייו אך בקבלת עול תורה מתחברים כולם לעץ החיים ומתנשאים.

וזה מה שאמרו בסוף מס' הוריות ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה, ולמדו זאת מהפסוק יקרה היא מפנינים מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, ובביאור הענין בזה כתב הרש"ר הירש ויקרא פרק ח (פרשת צו) וז"ל, ונראה אפוא, שיש לפרש את "צוית" במשמעות: מסרתי מצוה. והכתוב נקט לשון זו, שכן בשבעת ימי המילואים לא היה משה משמש בתפקיד של מוסר התורה - אלא הוא עצמו היה מקיים את המצוה, שהרי היה משמש בכהונה; ואילו הכהנים האוכלים את הבשר והלחם היו מתקדשים לכהונה ואוכלים מקרבן כהונתם (ראה פי' שמות כט, לא - לג). באותה שעה נאמר להם, שמשם הוא המוסר את התורה; וגם לדורות היה הכהן נתון למרות התורה ומוריה. תפקיד הכהן הוא בתחום קיום התורה - ולא בתחום הוראתה. כי הוראת התורה איננה תלויה בייחוס; וכבר אמרו: "ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ" (הוריות יג ע"א). מאמר זה מגדיר בבהירות את מעמד הכהן ביחס להוראת התורה; וכל המדבר על הירארכיה כוהנית בישראל - מעין זו הנהוגה בחוגים אחרים - איננו אלא רואה מהרהורי לבו. עכ"ל. כי קיום התורה אינו שייך ליחוס אלא אך ורק לעמלות בתורה וקבלתה בטהרה.

וז"ל החיי אדם בהקדמה לספרו הגדול, ולא מצינו בכל מקום רק שזכות אבות מגין על הבנים, אבל לא להתגאות בזה, ומכל שכן להתגאות על תלמיד חכם, והוא כהן גדול בן כהן גדול עד אהרן, כדאיתא בהדיא במתניתין (הוריות יג, א) ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, וכל ישראל בחזקת מיוחסים בני אברהם כו', והיחוס אינו רק שלא יהיה שום חשש ממזרות, ולא מצינו מעלה ליוחסין רק לבת תלמיד חכם, דאמרו ז"ל (פסחים מט, ב) לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, לא מצא ישא בת גדולי הדור, רצה לומר ממשפחת תלמיד חכם, ואיך יתגאה אדם על תלמיד חכם, יהיה מאיזה משפחה שיהיה, ומכל שכן אם גם אבותיו היו תלמידי חכמים, כי מיום שבא נחש על חוה נתערבו כל המשפחות, ואין לך משפחה שלא יהיו בה טובים ורעים, כידוע מספרים, וכאשר אנו רואים בעינינו, ומכל שכן תלמיד חכם שיכול לחדש חידושי תורה. עכ"ל.

ויתכן לבאר לפי דבריהם, מה שדרשו יקרה היא מפנינים, מהו הקשר בין פנינים לכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, כי הרי אין זה רק מצד לשון פנינים המתאימים ללפני ולפנים, אלא יתכן דמעלת הפנינים אינה מעלה עצמית אלא רק משום היותם מועטים וקשים למציאה, אך העולם יכול לחיות גם ללא הפנינים, אך ללא אויר או מזון העולם אינו בר קיום אפי' שאינם יקרים כפנינים, אך יקרותם היא בעצמותם ובצורך העולם בהם, וזהו שהתורה היא מעלה עצמית שמעלה גם את הממזר כי ללא התורה אין חיות לבריאה ואינה ככהן שמעלתו בעבודתו אך לא בעצמותו.

בינה נא זאת